

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ ПОЛІТИЧНА
АКТИВНІСТЬ, ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, УЧАСТЬ
ТА ПОВЕДІНКА: КРИТЕРІЇ РОЗБІЖНОСТІ**

Поняття “політична активність” походить від лат. *activus*, що в буквальному перекладі означає діяльний. Це одна із форм суспільної активності, діяльність соціальних суб’єктів, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів [5, с. 22]. Політична активність властива як індивідам, що беруть участь у політиці, так і масам, буває усвідомленою і стихійною. Кожна сучасна держава, здійснюючи свою політику, намагається заручитися підтримкою якомога більшої кількості громадян. Навіть диктаторські й тоталітарні режими, які насправді до крайності обмежують можливість участі громадян у політичному житті, намагаються створити ілюзію активності, примушуючи всіх брати участь у різноманітних політичних акціях. Демократичні держави вбачають у розвитку політичної активності одну з головних умов здійснення своєї політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності взагалі.

Активністю у політиці позначена діяльність професійних політиків, у т.ч. депутатів, чиновників вищої ланки, лідерів політичних партій, організацій та їх членів, самих партій та організацій, націй та інших соціальних спільнот, аж до держав. Розрізняють такі форми політичної активності: міжнародна (дипломатична, громадська); суспільна (регіональна, місцева, колективна); особистісна (відставка, голодування, абсентеїзм та ін.). Політична активність може бути легітимною, тобто законною, і незаконною. У першому випадку мається на увазі діяльність офіційних політиків – від президента до лідера первинного осередку зареєстрованої партії та її членів. Сюди входять також активність легальної опозиції та санкціонована активність самодіяльних громадян. У другому випадку активність включає політичну діяльність “непримиренної опозиції” (наприклад, терористичних організацій типу “червоних бригад”). В основі політичної активності, як правило, лежать неординарні психологічні та соціальні якості суб’єкта (сильна воля, характер, холеричний і сангвінічний тип темпераменту), або за іншою класифікацією – екстравертність, завищені претензії [6, с. 32].

Активний громадянин звичайно керується такими мотивами: визначитися, вибитися в люди, домогтися певних благ, підняти

професіоналізм влади, поліпшити соціальну практику. Активну особистість найчастіше характеризують такі риси, як розум, вміння зорієнтуватись, швидка реакція, мобільність. У її свідомості обов'язково наявні приватні або суспільні інтереси, ідеали, еталони громадянської поведінки, моральна позиція, а також завищене почуття власної гідності та справедливості.

Серед факторів політичної активності виділяють макрофактори (панівні світові тенденції, що звільняють чи закріпачують людину, характер політичного режиму, морально-політичне становище в країні); фактори середнього рівня (добробут окремої особи, взаємовідносини в колективі, сімейний стан); мікрофактори (освіта, минулий досвід, воля, мотиви, темперамент, самоідентифікація з референтною групою). Існує досить суперечливий зв'язок між політичною активністю громадян та ефективністю діяльності політичних систем. Різке збільшення кількості громадян і соціальних груп, залучених до політичної діяльності, що проявляється у зростанні числа партій та масових рухів, у політизації етнічних груп, страйках, політичних демонстраціях, призводить до зниження ефективності функціонування політичної системи і навіть може паралізувати її. І навпаки, політична активність допомагає підвищенню ефективності діяльності політичної системи, якщо вона проявляється в інституційних формах, регулюється правовими та політичними нормами [1, с. 195].

Якщо ж порівнювати політичну активність з іншими категоріями, то необхідно зазначити, що політична діяльність – невід'ємна складова загальної людської діяльності, специфічна сутність якої полягає в сукупності дій окремих індивідів і великих соціальних груп (класів, партій, суспільних організацій тощо), спрямованих на реалізацію їхніх політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади [5, с. 163]. Політична діяльність характеризується свідомими діями, цілеспрямованістю, задоволенням політичних інтересів, виступає однією з найважливіших умов існування суспільства. Має два рівні: перший, нижчий – політична участь. Реальними формами цього рівня є: вибори, мітинги, збори, маніфестації, голодування, альтернативні рухи, страйки і т.ін. Другий – вищий рівень політичної діяльності – це політичне функціонування, тобто професійна діяльність, яку здійснюють члени уряду, депутати парламенту, керівники партій, рухів, політичних інститутів.

Політична діяльність – складова людської діяльності, специфічна особливість якої полягає в спрямованості на реалізацію політичних інтересів суб'єктів політики і насамперед на завоювання, утримання

та реалізацію влади. На характер, особливості політичної діяльності впливають об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. До об'єктивних належать запити, потреби, інтереси, до суб'єктивних – політична культура, політична свідомість суб'єктів політичного процесу. Політичну діяльність здійснюють на громадських або професійних засадах. Політичною діяльністю на громадських засадах вважають таку діяльність, за яку той, хто займається нею, не отримує матеріальної чи іншої винагороди, до того ж виконує її поза основною професійною діяльністю. До політичної діяльності на професійних засадах зараховують депутатську діяльність, роботу на посадах і в робочих апаратах політичних партій, громадсько-політичних об'єднань тощо. Така діяльність найчастіше пов'язана з матеріальною винагородою [2, с. 59-60].

Політична участь – залучення членів певної соціально-політичної спільноти до процесу політико-владних відносин; вплив громадськості на перебіг існуючих соціально-політичних процесів у суспільстві та на формування владних політичних структур [1, с. 230]. У сучасній політологічній думці склалася класифікація політичної участі за видами: активна і пасивна, індивідуальна і колективна, добровільна і примусова, традиційна і новаторська, легітимна і нелегітимна. Залежно від цього розрізняють політичну участь: у виборах; у прийнятті рішень; в управлінні та самоврядуванні; у виборі політичних лідерів і контролі за їхньою діяльністю; у прийнятті, реалізації й охороні законів; у виборчих політичних кампаніях, мітингах, зібраннях; у засвоєнні й передачі політичної інформації; у страйках; у масових кампаніях громадян, непокори, визвольних війнах і революціях тощо [3, с. 12]. На ступінь політичної участі впливають: політичний режим; соціокультурне і географічне середовище; рівень освіти і ступінь доступу до інформації; рівень інституціоналізації суспільства; матеріальні можливості суб'єктів участі тощо. Політична участь не тільки забезпечує реалізацію інтересів і запитів громадян у процесі політичної діяльності, а водночас є дієвим засобом політичної соціалізації, формування політичної культури, громадянської позиції особи [2, с. 56].

Політична поведінка – взаємодія суб'єкта з політичною реальністю, яка охоплює його дії та орієнтації щодо політичної практики. У сучасній науковій літературі поширене позначення підходу до політики з позицій поведінки людини англо-американським терміном “політичний біхевіоризм” (від лат. behaviour – поведінка) [6, с. 298].

Виокремлюють два основних типи політичної поведінки: закритий і відкритий. Для закритого типу політичної поведінки характерна

політична бездіяльність, або так звана нульова політична активність, її причиною є те, що окремі люди реально не можуть займатися політичною діяльністю, не мають для цього відповідних можливостей. Зрештою, перешкоджати політичній діяльності можуть апатія (відсутність інтересу до політичної діяльності), аномія, тобто такий стан психіки людини, коли вона відчуває, що фактично політичне життя проходить повз неї. Участь у політичній діяльності залежить також від матеріальних, соціально-культурних і політико-правових умов, що існують у суспільстві. Політична бездіяльність – складне і неоднозначне явище, значною мірою зумовлене особистісними рисами і характеристиками людини. Для другого типу політичної поведінки – відкритого – властива здебільшого вмотивована, цілеспрямована, раціональна, відповідно психологічно і емоційно зумовлена політична діяльність [2, с. 57-58].

Активність – характерна властивість людини, соціальної спільності, що робить їх здатними ефективно функціонувати в різних умовах. Політична активність суб'єктів політики виявляється в найрізноманітніших формах.

Чинники, які визначають активність або пасивність суб'єкта політики, можуть бути представлені в такому складі: 1) фрустраційна реакція; 2) особливості самосвідомості; 3) регламентація бажань і своїх потреб; 4) жорсткість етичної системи.

- Один з них характеризує фрустраційну реакцію, яка виражається як людська слабкість, відчуття безсилля, неможливість змінити хід подій у своєму власному житті, вплинути на положення справ у організації, до якої вони належать, і в країні в цілому. Це відчуття безсилля не може вважатися об'єктивним виразом життєвих реалій. Об'єктивний аналіз фрустраційної ситуації показує, що, хоча положення найчастіше дійсно достатньо серйозне, є певні ступені свободи, які суб'єкт політики просто не використовує. Отже, відчуття фрустрації характеризує не стільки особисту і соціальну ситуацію людини, скільки його сприйняття цієї ситуації.

- Другий чинник характеризує особливості самосвідомості, які можуть “блокувати” прояв активності суб'єктом політики. Можна виділити такі основні ознаки самосвідомості, як деіндивідуалізація (виявляється у тому, що для багатьох представників суспільств, що реформуються, характерне недостатнє відчуття своєї індивідуальності. Це визначено особливостями прийнятої системи виховання і соціалізації, своєрідним стилем думок, діяльності, життя. Як показують дослідження, відчуття деіндивідуалізації, тобто схожості і навіть невідмінності від інших людей, приводить до

зростання жорстокості й зниження тенденцій до взаємодопомоги), розмитість групової приналежності (хоча об'єктивно кожна людина включена у велике число груп, ця включеність не завжди представлена на психологічному рівні. Люди не відчують себе громадянами, жителями свого міста, не відчують своєї приналежності до класу або до нації. Звичайно, ці відчуття приналежності загострюються в екстремальних ситуаціях, але не можна ж жити в умовах перманентної кризи. Люди рідко ідентифікуються з підприємством, на якому працюють, номінальним буває навіть членство у власній сім'ї. Такому положенню сприяє ряд причин. Перш за все, це недосконалість політичних структур, що перешкоджає реальній включеності в життя організацій, до яких людина формально належить), своєрідність деперсоналізації (деперсоналізація у значній кількості людей формується і виявляється у вигляді дій у певних ситуаціях, коли вони свої особливості приписують не собі, а як би комусь іншому або якійсь автономній частині себе, за яку суб'єкт не несе моральної відповідальності. Такими ситуаціями можуть бути не тільки ситуації екстремальні, але і цілком буденні, пов'язані з виконанням своїх функціональних або суспільних обов'язків. Ця здатність дозволяє людині, що пішла на обман, вважати себе людиною чесною. Необхідно звернути увагу на відчуття залежності, коли людині здається, що вона не може змінити найважливіші обставини свого життя – змінити роботу, створити нову сім'ю, змінити місце проживання. Труднощі цих змін – безумовно, реальні й серйозні – всіляко перебільшуються), індивідуальні особливості самосвідомості.

- Третім чинником, що визначає рівень свободи, а значить, і активності, є регламентація бажань і своїх потреб. Значна кількість людей не тільки не робить майже нічого для досягнення своїх цілей, але і відмовляється від самих цих цілей – нічого не хочуть. Цінності спокою, стабільності переважають всю решту можливих “нагород”, у результаті людина наперед відмовляється від всіх перевищуючих елементарний мінімум матеріальних і духовних благ, гарантуючи собі натомість спокій і стабільність. Таким чином, ті блага, прагнення до яких і є, у значній мірі, зовнішнім стимулом до активності, знецінюються в свідомості суб'єкта і не можуть виступати як підкріплення.

- Четвертий чинник характеризує жорсткість етичної системи. Ідеологія максималізму, що функціонує за принципом “все або нічого”, приводить не до високого рівня моральності, а до пасивності. Будь-яка активність – це компроміс, угода; людина, що не вміє йти на компроміси, неминуче буде пасивна [4, с. 353].

1. Гозман Л.Я., Шестопап Е.Б. Политическая психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 426 с. 2. Головатий М.Ф. Політична психологія. – К.: МАУП, 2001. – 136 с. 3. Макеєв С. Сучасна Україна: громадська свідомість і політична участь населення // Політична думка. – 2000. – № 2. – С. 10-16. 4. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под общей редакцией А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 853 с. 5. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Шемчушенка. – К., 2001. – 723 с. 6. Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост. Ю.И. Аверьянов. – М.: Издательство Московского коммерческого университета, 1993. – 431 с.